

ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง: ดุริยกรผู้บุกเบิกนำทำนองเพลงไทย
สู่การบรรเลงด้วยวงดนตรีสากล
PRASIDH SILAPABANLENG: A COMPOSER WHO PIONEER
A PERFORMANCE OF THAI TRADITIONAL MELODY
BY WESTERN ENSEMBLE

ภาศินี สกุลสุรรัตน์* PASINEE SAKULSURARAT*

บทคัดย่อ

นักประพันธ์เพลงร่วมสมัยชาวไทยในปัจจุบันนี้ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเมื่อกล่าวถึงนักประพันธ์เพลงชาวไทยที่ได้รับอิทธิพลจากดนตรีไทยรุ่นบุกเบิกแล้ว บุคคลสำคัญอีกท่านหนึ่งที่ยังไม่เป็นที่ถูกกล่าวถึงมากนัก คือ อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ศิลปินแห่งชาติ ประจำปีพ.ศ. 2541 สาขาศิลปะการแสดง (นักแต่งเพลง) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับอิทธิพลด้านดนตรีไทยจากบิดา คือ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) บรมครูดนตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 9 อีกทั้งยังได้มีโอกาสไปเรียนวิชาการประพันธ์เพลงที่ประเทศญี่ปุ่นกับ เคลาส์ ฟริงส์โฮม คิษย์เอกของ กุสตาฟ มาเลอร์ ทำให้ผลงานการประพันธ์เพลงของอาจารย์ประสิทธิ์มีการผสมผสานดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกเข้าด้วยกันอย่างไร้พรมแดน มีคุณค่าทั้งในแง่สุนทรียศาสตร์และวิชาการ สมควรแก่การเผยแพร่ชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จัก เพื่อให้นักวิชาการด้านดนตรีรุ่นหลังได้นำผลงานของอาจารย์ประสิทธิ์ไปวิเคราะห์และศึกษาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป

คำสำคัญ: ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง / หลวงประดิษฐไพเราะ / นักแต่งเพลงชาวไทย

*ดร. อาจารย์ประจำ วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต, pasinee.s@rsu.ac.th

*Dr., Lecturer, Conservatory of Music, Rangsit University, pasinee.s@rsu.ac.th

ABSTRACT

There has been an increasing number of Thai contemporary composers nowadays. When mentioning about Thai composers who have been influenced from Thai traditional music, another notable figure less spoken of is Ajarn Prasidh Silapabanleang, the national artist of the year B.E.2541 in Arts and Performance (composer) who possessed deep music root in Thai traditional music from his father – Luang Pradit Pharoh (Sorn Silapabanleang), the great teacher of Thai traditional music during era of King Rama V until King Rama XI and from his composition practice in Japan with Klaus Pringsheim who is Gustav Mahler's great disciple. This explains why the composition works of Ajarn Prasidh contain well-harmonized mixture between Thai and Western music with values in both aesthetic and academic aspects that are well-deserved to be made known of to facilitate study and analysis of academic researchers of later generation for further benefits.

Keywords: Prasidh Silapabanleng/ Luang Pradit Pharoh/ Thai Composer

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงนักประพันธ์เพลงชาวไทยคนแรกที่มีความรู้ด้านการประพันธ์ดนตรีตะวันตก สามารถบันทึกโน้ตสากล (บรรทัด 5 เส้น) ได้อย่างมีแบบแผน อีกทั้งยังมีความรู้ความสามารถด้านดนตรีไทยเป็นอย่างดีนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือ ทูลกระหม่อมบริพัตร (พ.ศ. 2424-2487) แห่งวังบางขุนพรหม¹ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเป็นนักประพันธ์เพลงชาวไทยพระองค์แรกที่ประพันธ์ทำนองโดยใช้เทคนิคและวิธีการแบบดนตรีตะวันตก และได้รับอิทธิพลจากดนตรีไทยในการประพันธ์เพลง เช่น วอลซ์ป्लीมจิต (เพลงจังหวะวอลซ์) มณฑาทอง (เพลงจังหวะโปลกา) มหาฤกษ์ (จากเพลงมหาฤกษ์ทางไทย) เป็นต้น² ทรงชำนาญการบรรเลงซอสามสาย³ และมีการพบพระฉายาลักษณ์ของทูลกระหม่อมบริพัตร ทรงบรรเลงซอตั้งแต่ก่อนเสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษและเยอรมนี ซึ่งในขณะที่ทรงศึกษาอยู่ต่างประเทศนั้น ได้ทรงใช้เวลาว่างศึกษาดนตรีเป็นการส่วนพระองค์ จนมีความรู้แตกฉาน และกลับมาพัฒนาองคฆรรณและวงดนตรีไทยของกองทัพเรือจนเจริญรุ่งเรือง⁴

เมื่อกล่าวถึงนักประพันธ์เพลงในแบบดนตรีตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากดนตรีไทยในยุคถัดจากทูลกระหม่อมบริพัตรแล้ว นักประพันธ์เพลงคนสำคัญอีกท่านหนึ่งที่สมควรกล่าวถึง คือ อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง (พ.ศ. 2455-2542) ผู้ซึ่งสืบทอดจิตวิญญาณด้านดนตรีไทยจากบิดา คือ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) (พ.ศ. 2424-2497) ประกอบกับได้รับการถ่ายทอดแนวทางการประพันธ์ดนตรีตะวันตกมาจากอาจารย์ชาวเยอรมัน คือ เคลาส์ พริงส์ไฮม์ (Klaus Pringsheim, พ.ศ. 2426-2515) ส่งผลให้ผลงานการประพันธ์เพลงของอาจารย์ประสิทธิ์นั้นมีการผสมผสานวัฒนธรรมของดนตรีไทยเข้ากับเทคนิควิธีการประพันธ์เพลงแบบตะวันตกได้อย่างไพเราะ ประกอบกับเป็นชาวไทยคนแรกที่มีโอกาสไปศึกษาวิชาการประพันธ์เพลงอย่างจริงจัง ณ สถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว หรือ Tokyo Academy of Music (ปัจจุบันคือ Tokyo University of the Arts) มหาวิทยาลัยศิลปะที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้กลับมาสร้างผลงานดนตรีอันทรงคุณค่าทั้งในแง่สุนทรียศาสตร์และเชิงวิชาการไว้มากมาย ควรค่าแก่การศึกษาและเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักแก่คนรุ่นหลังต่อไป⁵

1. วังบางขุนพรหมเป็นศูนย์กลางของการประชันวงปี่พาทย์ การแสดงดนตรี และการละเล่นต่าง ๆ ในยุคสมัยเดียวกับวังบูรพาภิรมย์ (วังที่บิดาของอาจารย์ประสิทธิ์ทำงานอยู่) ซึ่งทูลกระหม่อมบริพัตร เป็นผู้ประทานนามสกุล "พาทย์โกศล" ให้กับตระกูลนักดนตรีไทยประจำวังบางขุนพรหม ตระกูลที่มีชื่อเสียงอีกตระกูลหนึ่งของประเทศไทย.
2. พูนพิศ อมาตยกุล, *การก่อเกิดเพลงไทยสากล: แนวคิดด้านดนตรีวิทยา* (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2554), 20-21.
3. อานันท์ นาคคง และอัษฎาภรณ์ สาคกริก, *หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง): มหาดุริยางค์กรมเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 97.
4. พูนพิศ อมาตยกุล, *จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), 2551), 42-44.
5. ภาศิณี สกฤษร์รัตน์, "บทประพันธ์เพลงดุริยางค์นิพนธ์: จิตรกรรมเพลงภาพชีวิต ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง," *วารสารดนตรีวิจัย* ปีที่ 14, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562): 42-44.

ชีวประวัติวัยเด็ก และความสัมพันธ์กับบิดา

อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง เกิดเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2455 เป็นบุตรคนที่ 6 ของ หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) กับ นางโชติ (หุราพันธ์) มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 7 คน

ภาพที่ 1 หลวงประดิษฐไพเราะกับครอบครัวทั้งหมดในวันครบรอบแต่งงาน 50 ปี
ที่มา: <https://archives.prasidh.silapabanleng.org>

บิดาของอาจารย์ประสิทธิ์ (นายศร) ได้รับการถ่ายทอดดนตรีไทยจาก ครูสิน ผู้เป็นบิดา ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นครูผู้ใหญ่ในวงการปี่พาทย์แห่งอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ต่อมานายศรได้ถูกขอตัวให้ตามเสด็จฯ เข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร เป็นจางวางมหาดเล็ก ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช⁶ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) แห่งวังบูรพาภิรมย์ ซึ่งเป็นวังที่มีนักดนตรีไทยฝีมือดีมากมาย อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ยังทรงเป็นผู้พระราชทานนามสกุลให้กับตระกูล "ศิลปบรรเลง" อีกด้วย โดยหลังจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จทิวงคต หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ได้เข้ารับราชการกรมปี่พาทย์และโขนหลวง ในรัชกาลที่ 7 แล้วโอนมาทำงานที่แผนกดุริยางคศิลป์ กรมศิลปากร ในรัชกาลที่ 8 ตามลำดับ⁷

ภาพที่ 2 หลวงประดิษฐไพเราะ (แถวยืนคนที่ 4 จากซ้าย) ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และนำอังกะลุง เครื่องดนตรีของชวากลับมาเผยแพร่ในประเทศไทย
ที่มา: <https://archives.prasidh.silapabanleng.org>

6. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช หรือ สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พ.ศ. 2402-2471) สมเด็จพระอนุชาธิราชในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
7. อานันท์ นาคคง และอัมภกร สาคกริก, หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง): มหาดุริยางกูรมหาเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 3-4.

เนื่องจากอาจารย์ประสิทธิ์ มีบิดาเป็นมหาตเล็กถวายงานดนตรีไทยอยู่ที่วังบูรพาฯ อาจารย์ประสิทธิ์ และพี่น้องของท่านจึงเกิดที่บ้านหน้าวัง มีโอกาสติดตามบิดาเข้าไปในวังอยู่บ่อยครั้ง จึงทำให้คลุกคลีกับดนตรีไทยมาตั้งแต่วัยเด็ก โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางดนตรีไทยจากบิดาจนสามารถเล่นเครื่องดนตรีไทยได้ทุกชนิด ซึ่งพี่สาวทั้งสองของอาจารย์ประสิทธิ์ คือ คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง (พ.ศ. 2449-2531) และ อาจารย์บรรเลง สาคริก (พ.ศ. 2451-2545) ล้วนมีความสามารถทางด้านดนตรีไทยอย่างแตกฉาน ทั้งสองท่านยังเป็นผู้ร่วมกันก่อตั้งมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ⁸ ส่วนน้องสาวของอาจารย์ประสิทธิ์ คือ คุณชัชวาลย์ ศิลปบรรเลง ได้สมรสกับคุณกุ่มพู่ จันทรเรือง โดยสมาชิกของตระกูลจันทรเรืองนี้ มีบทบาทสำคัญในการร่วมผลิตผลงานละครเวทีของคณะ "ผกาวัลลี" ที่อาจารย์ประสิทธิ์ อาจารย์ลัดดา (ภรรยา) และครอบครัว ร่วมกันก่อตั้งขึ้นในเวลาต่อมา⁹

ภาพที่ 3 (จากซ้ายไปขวา) คุณชัชวาลย์ จันทรเรือง, คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง, คุณแม่ชิตี ศิลปบรรเลง, หลวงประดิษฐไพเราะ, อาจารย์บรรเลง สาคริก, อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง
ที่มา: <https://archives.prasidh.silapabanleng.org>

หลวงประดิษฐไพเราะได้สังเกตเห็นว่าเมื่อยุคสมัยเริ่มเปลี่ยนไป ดนตรีตะวันตกจะเริ่มเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากขึ้น จึงสนับสนุนให้อาจารย์ประสิทธิ์และบุตรคนอื่น ๆ ไปเรียนวิชาทฤษฎีดนตรีตะวันตกที่โรงเรียนวิททยาสากล ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนดนตรีเอกชนแห่งแรกของประเทศไทย อำนวยการสอนโดย พระเจนดุริยางค์¹⁰ (ปิติ วาทยะกร, พ.ศ. 2426-2511) นอกจากนั้นยังให้อาจารย์ประสิทธิ์เรียนเปียโนเพิ่มเติมกับอาจารย์นารถ ถาวรบุตร (พ.ศ. 2448-2524) ซึ่งเป็นนักแต่งเพลง นักเปียโน เคยประจำวงเครื่องสายฝรั่งหลวงในสมัยรัชกาลที่ 7 เคยเป็นหัวหน้าวงดนตรีแจ๊สชื่อ "เรนโบว์" บรรเลงประจำที่ไฮเต็ลพญาไท และร่วมงานกับละครปริตาลัย¹¹ เพื่อต้องการให้นำความรู้ด้านดนตรีตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับพื้นฐานทางดนตรี

8. ไพโรจน์ สายหุ้ม, *ครูบรรเลง, ใน ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางมหาเทพกษัตริย์สมุท (บรรเลง ศิลปบรรเลง สาคริก)* (กรุงเทพฯ: พิมพ์พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2446), 27.

9. ศิริมงคล นาฏยกุล, *ผกาวัลลี ตำนานละครเวทีของไทย* (กรุงเทพฯ: อินทนิล, 2555), 93.

10. ผู้อำนวยเพลง นักดนตรี และครูดนตรีชาวไทย เดิมชื่อ ปีเตอร์ ไรต์ (Peter Feit) มีบิดาเป็นครูดนตรีชาวอเมริกันเชื้อสายเยอรมันที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 5 และแต่งงานกับคนไทย พระเจนดุริยางค์เคยทำหน้าที่ควบคุมวงเครื่องสายฝรั่งหลวงในรัชกาลที่ 6 วงดุริยางค์กรมศิลปากร วงดุริยางค์กองทัพอากาศ วงดุริยางค์กรมตำรวจ เป็นผู้ประพันธ์ทำนองเพลงชาติไทย และเป็นผู้วางรากฐานวิชาดนตรีสากลของประเทศไทย

11. พูนพิศ อมาตยกุล, *จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), 2551), 187.

ไทยได้ต่อไปในอนาคต¹² ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้ ถือเป็นวิสัยทัศน์อันกว้างไกลที่มีต่อดนตรีไทย โดยการเตรียมพร้อมที่จะสื่อสาร การเปิดใจรับสิ่งใหม่ อันเป็นสิ่งที่ใช้ในการสอนบุตรธิดาและลูกศิษย์ของท่าน กล่าวคือนอกจากการนำเสนอดนตรีไทยโดยวิธีการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทยหรือวงดนตรีไทยแบบดั้งเดิมแล้วยังสามารถนำเสนอด้วยวิธีการอื่น ๆ ได้อีกเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการบรรเลงดนตรีไทยด้วยเครื่องดนตรีชาติอื่น เช่น เครื่องบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีตะวันตก หรือการผสมผสานดนตรีไทยเข้ากับดนตรีตะวันตกในรูปแบบใหม่ แต่ยังคงแฝงด้วยรากเหง้าและจิตวิญญาณของความเป็นดนตรีไทยที่มีมาแต่เดิม รวมไปถึงการนำความคิด ทัศนคติ ที่ได้จากการเล่นดนตรีไทยไปปรับใช้ในชีวิตของแต่ละคนต่อไปได้¹³

จากแนวคิดที่ได้จากบิดาดังกล่าวนี้ ทำให้อาจารย์ประสิทธิ์ได้นำความรู้ด้านดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกที่มีอยู่ไปต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในเวลาต่อมา คือ การร่วมขบวนเดินทางตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จประพาสประเทศเวียดนามและกัมพูชา เพื่อเป็นล่ามและผู้ช่วยบันทึกโน้ตเพลงให้กับหลวงประดิษฐไพเราะ โดยได้เขียนบันทึกประสบการณ์การเดินทางในครั้งนั้นไว้เป็นภาษาอังกฤษว่า Thai Music at the Court of Cambodia: a personal souvenir of Luang Pradit Phairoh's visit in 1930¹⁴

เส้นทางการเรียนดนตรีที่ประเทศญี่ปุ่นของอาจารย์ประสิทธิ์

หลังจากที่อาจารย์ประสิทธิ์สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8 กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) ในปีพ.ศ. 2477 และเข้าศึกษาต่อชั้นปีที่ 1 หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองแล้ว อาจารย์ประสิทธิ์ได้มีโอกาสไปช่วยคุณหญิงชื่น จัดการเรียนการสอนให้กับแผนกดุริยางคศิลป์ โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ กรมศิลปากร (วิทยาลัยนาฏศิลป์ ขึ้นกับสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรมในปัจจุบัน) โดยในปีพ.ศ. 2478 กรมศิลปากรได้จัดโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น อาจารย์ประสิทธิ์ได้เป็นหนึ่งในสมาชิกของคณะแสดงดนตรีและนาฏศิลป์ไทยที่ออกเดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมที่ประเทศญี่ปุ่นตามหัวเมืองสำคัญหลายแห่งเป็นระยะเวลาประมาณ 3 เดือน¹⁵ ซึ่งมีสถานที่แห่งหนึ่งในญี่ปุ่นที่มีความสำคัญต่ออาจารย์ประสิทธิ์ในเวลาต่อมา คือ สถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว¹⁶ (Tokyo University of the Arts ในปัจจุบัน)

ระหว่างที่อาจารย์ประสิทธิ์และชาวคณะของกรมศิลปากร ไปทำการแสดงแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมที่สถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียวนั้น ท่านได้มีโอกาสนั่งข้าง ๆ และสนทนากับอาจารย์ประจำภาควิชาการประพันธ์เพลงของสถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว ชื่อ เคลาส์ พริงส์ไฮม์¹⁷ ผู้ซึ่งได้รับเชิญให้ไปสอนที่สถาบัน

12. กุลธร ศิลปบรรเลง, "ชีวประวัติอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง," สัมภาษณ์โดย ภาศิณี สกกุลสุวรรณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2557.

13. อัมภวภู สาศริก, "ชีวประวัติอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง," สัมภาษณ์โดย ภาศิณี สกกุลสุวรรณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2563.

14. อานันท์ นาคคง และอัมภวภู สาศริก, *หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง): มหาดุริยางค์ผู้คุมเจ้าพระยาแห่งอุษาคเนย์*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), 121-124.

15. Yamashita Akiko, "A Study of Prasidh Silapabanlang (1912-1999): with special reference for his practice of Thai music as a Thai musician" (Graduate School of Humanities and Sciences, Ochanomizu University, 2016), 47-48.

16. สถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว ในยุคที่อาจารย์ประสิทธิ์ไปเรียนนั้น มีชื่อภาษาอังกฤษว่า The Imperial Academy of Music แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองจึงเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า Tokyo Academy of Music ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นมหาวิทยาลัยศิลปะ "Tokyo University of the Arts, Faculty of Music หรืออ่านแบบภาษาญี่ปุ่นว่า Tokyo Geijutsu Daigaku เป็นที่รู้จักในชื่อย่อว่า Tokyo Gei-Dai (โตเกียวเก้ได)

17. เคลาส์ พริงส์ไฮม์ (Klaus Pringsheim) เกิดที่ประเทศเยอรมนี ศึกษาวิชาเปียโนและการประพันธ์เพลงกับ ลุดวิก ทิวเล่ (Ludwig Thuille, พ.ศ. 2404-2450) จากนั้นย้ายไปกรุงเวียนนาในปีพ.ศ. 2449 โดยได้ศึกษาวิชาการประพันธ์เพลงและการอำนวยเพลงกับ กุสตาฟ มาเลอร์ (Gustav Mahler, พ.ศ. 2403-2454) และเป็นผู้ช่วยผู้อำนวยเพลงของมาเลอร์ที่ The Court Opera (ปัจจุบันคือ Vienna State Opera ประเทศออสเตรีย) หลังจากนั้นได้เป็นผู้ควบคุมวงและผู้อำนวยเพลงที่ The German Opera (ปัจจุบันคือ Prague State Opera สาธารณรัฐเช็ก) The Max Reinhardt Theaters (ปัจจุบันคือ Deutsches Theater ประเทศเยอรมนี) ตามลำดับ

ดนตรีแห่งนี้เมื่อปีพ.ศ. 2474 ซึ่งเป็นปีที่สถาบันดนตรีแห่งนี้ได้ก่อตั้งภาควิชาการประพันธ์เพลงเป็นปีแรก จึงถือว่าอาจารย์พริงส์ไฮม์เป็นหนึ่งในผู้วางรากฐานวิชาการประพันธ์เพลงของประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากเป็นสถาบันดนตรีแห่งแรกของประเทศ โดยแต่เดิมอาจารย์ประสิทธิ์มีความคิดที่จะไปเรียนต่อด้านการประพันธ์เพลงที่ประเทศฟิลิปปินส์อยู่แล้ว จึงถามอาจารย์พริงส์ไฮม์ว่าตนสามารถเข้ามาเรียนที่นี่ได้หรือไม่ อาจารย์พริงส์ไฮม์ได้ตอบตกลงในทันที อาจารย์ประสิทธิ์จึงไปขออนุญาตคุณหญิงชื่น ผู้เป็นพี่สาวคนโตซึ่งไปญี่ปุ่นด้วยกันในครั้งนั้น เพื่อขออยู่เรียนต่อที่สถาบันดนตรีแห่งนี้ สุดท้ายอาจารย์ประสิทธิ์ได้รับอนุญาตจากคุณหญิงชื่นให้อยู่เรียนต่อที่ญี่ปุ่น จึงไม่ได้เดินทางกลับประเทศไทยไปกับชาวคณะกรมศิลปากร¹⁸

อาจารย์ประสิทธิ์ได้สมัครเข้าเรียนในหลักสูตรพิเศษของสถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว ภาควิชาการประพันธ์เพลงและภาควิชาเปียโนในปีพ.ศ. 2478 และลาออกจากสถาบันดนตรีแห่งนี้เมื่อปีพ.ศ. 2480¹⁹ ซึ่งถือเป็นชาวไทยคนแรกที่ได้เข้ารับการศึกษาดนตรีตะวันตกด้านการประพันธ์เพลงจากประเทศญี่ปุ่น โดยศึกษาวิชาทฤษฎีดนตรี การประพันธ์เพลง และการอำนวยเพลงกับอาจารย์พริงส์ไฮม์โดยตรง จากนั้นได้แนะนำให้หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น เชิญให้อาจารย์พริงส์ไฮม์มาทำงานที่แผนกละครและสังคีต กองศิลปวิทยาการ กรมศิลปากร ในปีพ.ศ. 2480 โดยมีเจตจำนงให้อาจารย์พริงส์ไฮม์มาเป็นผู้วางรากฐานวิชาการดนตรีตะวันตกที่มีระบบแบบแผนให้กับประเทศไทย เช่นเดียวกับสถาบันดนตรีแห่งกรุงโตเกียว แต่ด้วยเหตุผลทางการเมืองในขณะนั้นทำให้อาจารย์พริงส์ไฮม์ทำงานที่กรมศิลปากรได้เพียง 2 ปี จึงต้องเดินทางกลับไปอยู่ประเทศญี่ปุ่นในปีพ.ศ. 2482

อาจารย์พริงส์ไฮม์ถือเป็นบุคคลอีกท่านหนึ่งที่มีอิทธิพลต่ออาจารย์ประสิทธิ์ในด้านดนตรีเป็นอย่างมาก ทำให้อาจารย์ประสิทธิ์สามารถนำเอาความรู้ด้านดนตรีตะวันตกมาผสมผสานกับพื้นฐานทางดนตรีไทยที่มีความถนัดเชี่ยวชาญแต่เดิม เกิดเป็นผลงานการประพันธ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเวลาต่อมา ปัจจุบันเอกสารการเรียนวิชาการเขียนเสียงประสานสี่แนว (Four-Part Harmony) วิชาการแต่งทำนองสอดประสาน (Counterpoint) และผลงานการประพันธ์เพลงของอาจารย์ประสิทธิ์ ได้ถูกเก็บรักษาไว้ที่ “พิพิธภัณฑ์เครื่องดนตรีไทยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และบทประพันธ์ดนตรีสากลตะวันตกของประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง” ที่ซอยเมธีนิเวศน์ สุขุมวิท 24 กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 4 อาจารย์เคลาส์ พริงส์ไฮม์ และ อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง
ที่มา: รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษ ศิลปบรรเลง

18. อัมภวาท สาคริก, “ชีวประวัติอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง,” สัมภาษณ์โดย ภาศินี สกฤตสุวรรณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2563.

19. ภาศินี สกฤตสุวรรณ์, “บทประพันธ์เพลงดุซมิญนิพนธ์: จิตรกรรมเพลงภาพชีวิต ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560), 105.

ชีวิตหลังจากกลับจากประเทศญี่ปุ่นของอาจารย์ประสิทธิ์

หลังจากอาจารย์ประสิทธิ์กลับมาจากญี่ปุ่นแล้วได้กลับมาอาศัยอยู่ที่ย่านบ้านบาตร²⁰ และเข้ารับราชการที่วังดุริยางค์สากล กรมศิลปากร เมื่อปีพ.ศ. 2481 แต่ทางราชการได้เรียกตัวให้อาจารย์ประสิทธิ์ไปเป็นล่ามภาษาญี่ปุ่นประจำกองทัพไทยในเหตุการณ์สงครามมหาเอเชียบูรพาเมื่อปีพ.ศ. 2484 เป็นเวลา 4 ปี ภายหลังจากสงครามสิ้นสุดลง อาจารย์ประสิทธิ์ได้ลาออกจากกรมศิลปากรมาเป็นครูสอนดนตรีให้กับโรงเรียนการเรือนพระนคร (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต) โรงเรียนพาณิชยวิทยาลัย และสอนดนตรีสำหรับผู้สนใจทั่วไป ท่านแต่งงานกับครูลัดดา สารตายน ในปีพ.ศ. 2485 แล้วก่อตั้งคณะละครเวทีชื่อ "คณะศิษย์เกาศิลปากร" หรือต่อมาชื่อคณะ "ผกาวัลลี" เมื่อปีพ.ศ. 2488 ร่วมกับหลวงประดิษฐไพเราะ คุณหญิงชั้น และครูลัดดา โดยใช้ลานกว้างที่เป็นสนามหญ้าซึ่งเดิมที่ใช้ประกอบพิธีไหว้ครูภายในบริเวณบ้านบาตร มาสร้างเป็นโรงละครผกาวัลลี²¹ ภายหลังกณะละครเป็นที่ประสบความสำเร็จ เคยนำออกแสดงหน้าที่นั่งพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) ซึ่งอาจารย์ประสิทธิ์เป็นผู้ประพันธ์และเรียบเรียงบทเพลงประกอบละครและเป็นผู้อำนวยการด้วยตัวเอง คณะผกาวัลลีมีนักดนตรีประมาณ 10-14 คน ตามรูปแบบวงดนตรีประกอบละครเวทีที่มีทั้งเครื่องสาย เครื่องเป่า เครื่องตี โดยมีครูลัดดาเป็นผู้ควบคุมการแสดงและการขับร้องของนักแสดง มีผู้เขียนบทละคร เช่น คุณสด ฐรมะโรหิต, คุณกมุท จันทรเรือง มีผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย คือ คุณหญิงชั้น มีนักแสดงนำ เช่น ส. อาสนจินดา, คุณสวัสดิ์ ผกาพันธุ์²² บทเพลงที่อาจารย์ประสิทธิ์ประพันธ์สำหรับคณะละครเวทีผกาวัลลินั้น มีจำนวน 46 เพลง²³ เช่น เพลง โย้ออดดวงใจ จากเรื่องความพยายาบท เพลงอยากจะลืม จากเรื่องเกียรติศักดิ์รักของข้า เป็นต้น โดยต้นฉบับเป็นลายมือของอาจารย์ประสิทธิ์ที่เขียนให้โน้ตวงใหญ่ (Conductor Score) และคัดลอกโน้ตสำหรับเครื่องดนตรีแต่ละชิ้น (Part Score) ด้วยลายมือของท่านอื่น ๆ ซึ่งมีคุณค่าทางวิชาการ โดยเฉพาะเรื่องพัฒนาการของการเขียนโน้ตดนตรีในประเทศไทย หลังจากนั้นเมื่อภาพยนตร์ได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากขึ้น คณะละครเวทีผกาวัลลีจึงปิดตัวลงและเปลี่ยนเป็น "โรงเรียนผกาวัลลีนาฏดุริยางค์" ขึ้นมาแทนในปีพ.ศ. 2503 เพื่อสอนนาฏศิลป์และดนตรีไทยให้กับนักเรียนและผู้สนใจทั่วไป นอกจากนั้นยังจัดการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีไทยให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าชมโรงละคร ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายหลังกได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอเชียโซไซตี (Asia Society) สาขาศิลปะการแสดง (Performing Arts Division) ให้คณะนักแสดงของโรงเรียนไปทำการแสดงเผยแพร่ นาฏศิลป์และดนตรีไทยที่ประเทศแถบทวีปยุโรปและอเมริกา โดยใช้ชื่อว่า "คณะนาฏศิลป์ผกาวัลลี"

20. เป็นบ้านของครอบครัวศิลปบรรเลงซึ่งย้ายมาจากบ้านหน้าวังบูรพาภิรมย์ ภายในบริเวณบ้านมีบ้านหลายหลังที่มีหลายครอบครัวอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีลูกศิษย์ของหลวงประดิษฐไพเราะอาศัยอยู่ด้วย จึงถือว่าเป็นสำนักดนตรีไทยที่ทั้งวิชาความรู้ เป็นสถานที่จัดงานไหว้ครูดนตรีไทยและมีการจัดประชันความสามารถของนักดนตรีไทย

21. นิमित โอสโตเจริญ, "วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), 44.

22. ศิริมงคล นาฎยกุล, *ผกาวัลลี ตำนานละครเวทีของไทย* (กรุงเทพฯ: อินทนิล, 2555), 49-69.

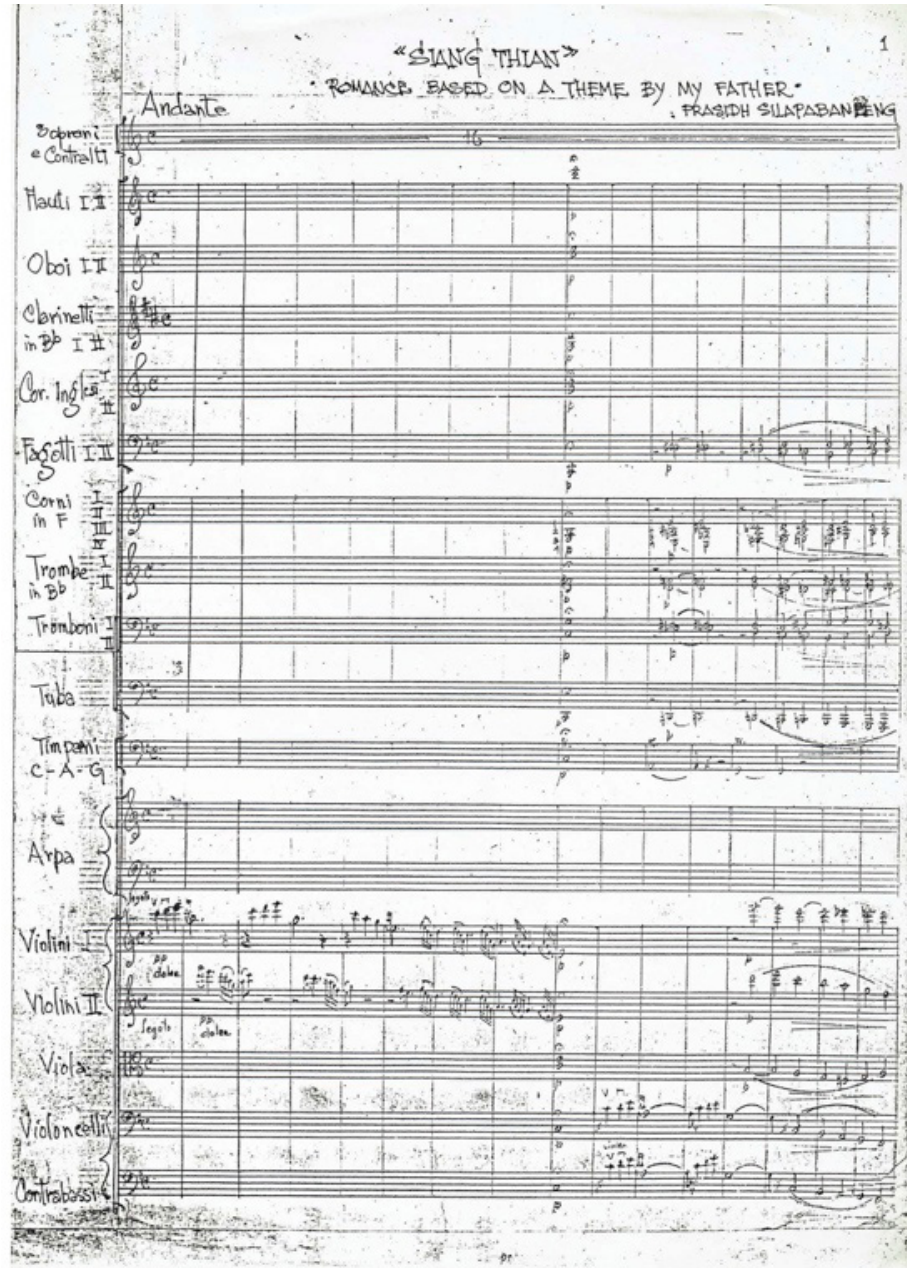
23. บทประพันธ์เพลงของคณะละครเวทีผกาวัลลีได้ถูกจัดทำขึ้นในรูปแบบซีดีชุด "สายสัมพันธ์" ซึ่งถูกคัดมาอัดลงซีดีจำนวน 31 เพลง

ภาพที่ 5 อาจารย์ประสิทธิ์และอาจารย์ลัดดา ศิลปบรรเลง นำคณะนาฏศิลป์ผกาภิ
ไปแสดงเผยแพร่วัฒนธรรมที่ยุโรปและอเมริกา ครั้งที่ 1
ที่มา: รองศาสตราจารย์ ดร.กุลธร ศิลปบรรเลง

นอกจากบทเพลงสำหรับละครเวทีผกาภิแล้ว อาจารย์ประสิทธิ์ยังได้ประพันธ์บทเพลงสำหรับวงดนตรีขนาดเล็ก (Chamber Music) เช่น เพลง “ดำเนินทราย” และเพลง “เสียงเทียน” ที่ประพันธ์ขึ้นครั้งแรกสำหรับวงเครื่องสายสี่ชิ้น (String Quartet) แล้วได้ประพันธ์ขึ้นใหม่สำหรับหมุ่นกรังโซปราโนและอัลโต ร่วมกับวงดุริยางค์ซิมโฟนี (Orchestra) เป็นบทเพลงที่หลงประดิษฐ์ไพเราะประพันธ์ขึ้นจากเพลงเก่าสองชั้น เพิ่มเป็นสามชั้น และชั้นเดียว จนครบลักษณะเพลงเถา ซึ่งอาจารย์ประสิทธิ์ได้นำเอาทางเปลี่ยนของบิดามาเรียบเรียงขึ้นใหม่ด้วยวิธีการประพันธ์เพลงแบบตะวันตก นอกจากนั้นยังมีเพลงสำหรับวงดุริยางค์ซิมโฟนีจำนวนทั้งสิ้น 8 เพลง เช่น ซามีสสวีท (Siamese Suite) มี 4 ท่อน คือ Moon Over the Temple, In the Grand Palace, Siamese Lament, Bangkok’s China Town ได้ออกแสดงครั้งแรกในงานประชุม Southeast Asian Music Conference ที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อปีพ.ศ. 2498 เป็นต้น บทประพันธ์เพลง “เสียงเทียน” และเพลง “Siamese Romances” ของอาจารย์ประสิทธิ์ได้รับการเขียนลงบทความชื่อ Hearing It in a New Light: The Music of Prasidh Silapabanleng (Revised Version December 1998 - March 1999) โดย Neil Sorrell แห่ง University of York ประเทศอังกฤษ เป็นบทความที่วิเคราะห์วิธีการผสมผสานการประพันธ์เพลงของดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกเข้าด้วยกัน มีคุณค่าในเชิงวิชาการ²⁴

24. บทประพันธ์ดังกล่าวข้างต้นทั้งหมดนี้ได้จัดทำขึ้นในรูปแบบซีดีชุด “เสียงเทียน” และชุด “เชิดโน”

ภาพที่ 6 โน้ตเพลงเสียงเทียบ ลายมือเขียนเฉพาะตัวโน้ตโดยอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง
ที่มา: <https://archives.prasidh.silapabanleng.org>

ปัจจุบันเอกสาร ข้อมูล และผลงานการประพันธ์เพลงต่าง ๆ ของอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง นั้นสามารถค้นคว้าได้ที่ เว็บไซต์ "คลังจดหมายเหตุ อ.ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง" <https://archives.prasidh.silapabanleng.org> และอีกช่องทางหนึ่งคือที่ "พิพิธภัณฑ์เครื่องดนตรีไทยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และบทประพันธ์ดนตรีสากลตะวันตกของประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง" ตั้งอยู่ที่ อาคารมونتโรสคอร์ต (Montrose Court) ชั้น 2 เลขที่ 33 ซอยเมธินีเวศน์ สุขุมวิท 24 ถนนสุขุมวิท เขตวัฒนา แขวงคลองเตย

กรุงเทพฯ 10110 โทร. 02-259-1155 หรือ 095-545-1279 โดยภายในพิพิธภัณฑ์ได้แบ่งพื้นที่จัดเก็บเครื่องดนตรีของหลวงประดิษฐไพเราะ และพื้นที่เก็บโน้ตเพลงซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ เช่น หมวดเพลงละครเวทีผูกาวลี หมวดเพลงสำหรับวงออร์เคสตรา นอกจากนั้นยังมีเอกสารอื่น ๆ เช่น เอกสารการเรียนทฤษฎีดนตรีที่ญี่ปุ่น จดหมายส่วนตัว รูปถ่าย และเครื่องคอมพิวเตอร์ ปรี้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร ให้ผู้ที่สนใจได้ค้นคว้าใช้งานอย่างสะดวก ซึ่งทั้งเว็บไซต์และพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวได้จัดทำขึ้นและอยู่ในความดูแลของบุตรชายคนโตของอาจารย์ประสิทธิ์ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กุลธร ศิลปบรรเลง นอกจากนั้นยังสามารถศึกษาข้อมูลของหลวงประดิษฐไพเราะและตระกูลศิลปบรรเลงได้ที่ “มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)” เลขที่ 47 ถนนเศรษฐศิริ แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทร. 02-279-1509

สรุป

จากชีวประวัติและผลงานของอาจารย์ประสิทธิ์ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นนักประพันธ์เพลงชาวไทยที่มีความรู้ด้านดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกอย่างแตกฉาน นอกจากนั้นยังเป็นนักวิชาการ ครูดนตรี ศิลปินที่สร้างผลงานไว้อย่างมากมาย โดยเฉพาะการนำทำนองเพลงไทยเดิมมาผสมผสานในการประพันธ์เพลงในลักษณะของวงดนตรีสากล โดยมีหลักฐานโน้ตเพลงที่เขียนด้วยลายมือทุกชิ้นเป็นการบ่งบอกถึงพัฒนาการของการบันทึกโน้ตดนตรีในประเทศไทย ซึ่งเป็นโน้ตเพลงรุ่นแรกเริ่ม ที่เขียนตามหลักทฤษฎีดนตรีตะวันตกอย่างมีมาตรฐาน ผลงานและหลักฐานดังกล่าวสามารถเป็นข้อมูลให้นักดนตรี นักวิชาการ และนักประพันธ์เพลงรุ่นหลังได้นำไปศึกษา ต่อยอด และใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

บรรณานุกรม

กุลธร ศิลปบรรเลง. "ชีวประวัติอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง." สัมภาษณ์โดย ภาศิณี สกุลสุวรรณ์.
7 กุมภาพันธ์ 2557.

"คลังจดหมายเหตุ อาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง." <https://archives.prasidh.silapabanleng.org/index.php/>.

ณัชชา พันธุ์เจริญ. *พจนานุกรมศัพท์ดุริยางคศิลป์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เกศกะรัต, 2554.

นิमित ไอสถเจริญ. "วิธีการถ่ายทอดความรู้ของหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)." วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

"ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง" *อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพนายประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง*. กรุงเทพฯ: วชิรินทร์สาส์น, 2542.

พูนพิศ อมาตยกุล. *การก่อเกิดเพลงไทยสากล: แนวคิดด้านดนตรีวิทยา*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง, 2554.

_____. *จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง), 2551.

ไพโรจน์ สายหุ้ม. "ครูบรรเลง." *ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางมหาเทพกษัตริย์สมุห (บรรเลง
ศิลปบรรเลง สาคริก)*. กรุงเทพฯ: พิมพ์เศ พรินติ้ง เซ็นเตอร์, 2446.

ภาศิณี สกุลสุวรรณ์. "บทประพันธ์เพลงดุฆณีนิพนธ์: จิตรกรรมเพลงภาพชีวิต ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง."
วิทยานิพนธ์ปริญญาดุฆณีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

_____. "บทประพันธ์เพลงดุฆณีนิพนธ์: จิตรกรรมเพลงภาพชีวิต ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง." *ดนตรี
รังสิต* ปีที่ 14, ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562), 88-102.

ศิริมงคล นาฏยกุล. *ผกาวัลี ตำนานละครเวทีของไทย*. กรุงเทพฯ: อินทนิล, 2555.

อานันท์ นาคคง และอัมภาวูธ สาคริก. *หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง): มหาดุริยางค์ผู้มั่งเจ้าพระยา
แห่งอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.

อัมภวรุช สาศริก. "ชีวประวัติอาจารย์ประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง." สัมภาษณ์โดย ภาศิณี สกุลสุรรัตน์.
28 กุมภาพันธ์ 2563.

Akiko, Yamashita. "A Study of Prasidh Silapabanleng (1912-1999): with special reference for his practice of Thai music as a Thai musician." Graduate School of Humanities and Sciences, Ochanomizu University, 2016.